

Kapitalismen og ideologiene

af 14/10 - 96

REIULF
STEEN

I et intervju i Aftenposten i sommer om ideologienes død, refset Reiulf Steen det kapitalistiske produksjonssystemets grådighet. Intervjuet utløste imidlertid også påstander om at den toneangivende sosialdemokraten hadde konvertert til kapitalismen. I dagens kronikk redegjør han nærmere for sin posisjon, og fastslår at ikke bare er ideologiene døde, de bør også forbli det.

I dag ser jeg ikke noe alternativ til det kapitalistiske systemet, hverken globalt eller nasjonalt, sa jeg i et intervju Aftenpostens Hanne Strømme hadde med meg 10. juli. Og så føyer jeg til: «... produksjonssystemet (det kapitalistiske) er blitt tøffere og hardere, som Kåre Willoch har sagt, «grådigere».

Reaksjonene på denne konstate-

“ Er det i Norge umulig å ytre seg om selv elementære spørsmål av ideopolitisk karakter uten å risikere konfrontasjon med helt infantile reaksjoner? ”

ring av et elementært faktum, har vært til dels forbløffende. Her er det tydeligvis behov for en repetisjon av grunnleggende historiekunnskap.

Men først: At kapitalismen er blitt tøffere og hardere, eller for å bruke Willochs ord, grådigere, har vi godt belegg for å hevde. Felix Rotayn, som er seniorpartner i den kjente investeringsbanken Lazard Frères i Wall Street, har om det han kaller den «avanserte kapitalisme» sagt at den skaper et «hardt og brutalt klima». Rotayn har neppe sosialdemokratiske eller sosialistiske sympatier! Robert Solow, nobelprisvinneren i økonomi, har advart mot at den nåværende praktisering av kapitalismen kan føre til et samfunn som kan bli «tarvelig og floket», med mennesker som har strenge «grenser for sin handdefrihet og som er bekymret for fremtiden».

Så til reaksjonene, som for de flestes vedkommende har vært positive, men som i et forbausende antall lyder omtrent som følger: «Jaså, er du blitt tilhenger av kapitalismen også nå.»

Det er i forhold til denne siste type reaksjoner at jeg blir temmelig fortvilet; ikke på egne vegne, men av følgende grunn: Er det i Norge umulig å ytre seg om selv elementære spørsmål av ideopolitisk karakter uten å risikere konfrontasjon med helt infantile reaksjoner?

Jeg definerer meg som sosialdemokrat. Kan et livssyn bygd på de idéer som har vært arbeiderbevegelsens idéer i store deler av det forrige århundre og hele dette, kombineres med erkennelsen av at det ikke er noe alternativ til det kapitalistiske produksjonssystemet?

Dette, som så mye annet, startet med Karl Marx. Han forutsa som kjent et katastrofalt sammenbrudd for det kapitalistiske system. Videre trakk han den konklusjon at historiens siste klassekamp ville finne sted mellom det eiendomsløse proletariat og det eiendomsbesittende borgerskap. Deretter ville vi få det klasseløse samfunn der blant annet staten ville forvitre og etterhvert forsvinne. Dette var hans utopi, som ikke må forveksles med hans samtidanalyser av økonomien. Utopien har historien selv tilbakevist. Analysene er fortsatt nyttige.

Den russiske revolusjon, som fant sted i et tilbakestående føydalsamfunn, slo i stykker premisset for mye av Marx' tenkning, men helt til sammenbruddet fant sted, var det offisiell teologi i det sovjetiske imperium at man bygde på idéene fra Marx supplert med tankene til Lenin.

Så lenge menneskene har organisert seg i samfunn og nasjoner, har det (om en ser bort fra urkommunismen og visse former for naturalusholdning) eksistert tre økonomiske systemer: føydalismen, kapitalismen og kommunismen. Føydalismen praktiseres fortsatt i deler av verden, men i stadig mindre omfang. Hvordan det endte med kommunismen, har vi kunnet se på fjernsynsskjermene.

Eduard Bernstein, en av de store tenkere i den internasjonale arbeiderbevegelsens historie, samtidig med at han var ærlig og påståelig, fremholdt allerede i 1890-årene at det eksisterte en stor selvmotsigelse i det sosialdemokratiske parti i Tyskland. I 1890 vedtok de tyske sosialdemokrater det såkalte Erfurtprogrammet, der partiet bekjente seg til den revolusjonære marxisme. I praksis gjorde man imidlertid intet for å forberede noen revolusjonær omveltning. Tvert imot førte partiet en svært så fredelig og reformistisk politikk innenfor rammen av det kapitalistiske produksjonssystemet.

Bernstein mente, for å si det enkelt, enn han ville gjort, at det burde bli mer samsvar mellom program og virkelighet. Dette mente han så sterkt at han lot sine oppfatninger nedfelle i en bok som ble hans viktigste arbeid: «Sosialismens forutsetnin-

ger og sosialdemokratiets oppgaver» (1899).

Nå var ikke det tyske sosialdemokrati alene om å praktisere den selvmotsigelse Bernstein protesterte mot. Vi hadde den sanne situasjon i norsk arbeiderbevegelse i de ulykkelige 20-årene, da bevegelsen var splittet i tre politiske partier og Einar Gerhardsen var leder for en organisasjon som kalte seg Venstre kommunistisk Ungdomsskole. I motsetning til sitt svenske søsterparti, var mitt parti revolusjonært i retorikk og pragmatisk i politikken.

Den kloke Hjalmar Branting ledet det svenske sosialdemokrati i en annen retning, og falt aldri for den revolusjonsromantikken som dessverre fikk anledning til å prege Arbeiderpartiet fra 1918 til 1933. Hovedansvaret for at Det norske Arbeiderparti gikk en annen vei enn sitt svenske søsterparti, må bæres av den karismatiske Martin Tranmæl som i sine taler var meget revolusjonær, men ikke la to pinner i kors for å forberede den revolusjon han så lidenskapelig snakket om. Personlig var han så omhyrdet at han knapt kunne tenke seg å ta livet av en flue!

For at bildet skal bli fullstendig, er det nødvendig å presisere at selv om Martin Tranmæl ledet Arbeiderpartiet til Moskva, sørget han også for å bringe det tilbake igjen. Det fikk jeg selv dokumentert ved lesning av korrespondansen mellom Martin Tranmæl og Den 3. Internasjonale (les: Lenin) i Marx, Engels, Lenin-instituttet i Moskva.

Hverken i Tyskland eller i Norge var det noen ledere med innflytelse som virkelig mente det som sto i de prinsipielle programmene.

Men hvorfor da skrive det? Det var dette spørsmålet Bernstein var dristig nok til å stille. For ingen må falle for den tro at dette var en ufarlig lek med ord. I Sovjet ble bernsteinisme

“ Ut fra demokratiske og humanitære hensyn er det behov for å foreta omfattende reformer av kapitalismen slik den praktiseres i dag ”

en forbrytelse. Mange måtte dø med den begrunnelse at de var bernsteinister. At de så i tillegg var trotskijister – og hvordan det var mulig å være begge deler samtidig (!) – er en problemstilling som tilhører den okkulte verden, og derfor ikke skal drøftes her! Men det var vitterlig slike «forbrytelser» generalsekretæren i Tsjekkoslovakias kommunistiske parti, Rudolf Slansky, ble tiltalt for under den beryktede prosessen mot ham i 1952, og som førte til at han ble dømt til døden og skutt.

TRANMÆL: Det er viktig å presisere at selv om Martin Tranmæl ledet Arbeiderpartiet til Moskva, sørget han også for å bringe det tilbake igjen, skriver vår kroniker.

Ut fra demokratiske og humanitære hensyn er det behov for å foreta omfattende reformer av kapitalismen slik den praktiseres i dag. For å gjøre det, kan vi ikke fornekte dens eksistens eller late som om vi ut av jakkermet kan trekke et helt annerledes og flunkende nytt økonomisk system.

Kravet om et alternativ – Intet mindre – må stilles til dem som sier de er motstandere av kapitalismen. Hva er de så tilhengere av? Noe alternativ vil de ikke klare å presentere. Da er det greiere å etterlyse en «ideologisk debatt» uten å yte selv et mikroskopisk bidrag. Hver gang jeg støter på slike folk, og dessverre skjer det altfor ofte, kan jeg ikke unngå å se for meg bildet av et barn som lherdig trøster seg med sin sutteklut.

I løpet av mitt voksne liv har den ideologiske debatt i hovedsak dreiet seg om hvorvidt ideologiene er døde eller levende. Det startet med Herbert Tingstens erklæring om ideologienes død. Siden har den såkalte «ideologiske debatt» handlet om dette: Er ideologiene døde eller er de skinnede? For levende som viktige og betydningsfulle rettesnor for politisk debatt eller programskaping er de i hvert fall ikke.

Dette er nødt til å bli en ufruktbar